

Ips amitinus

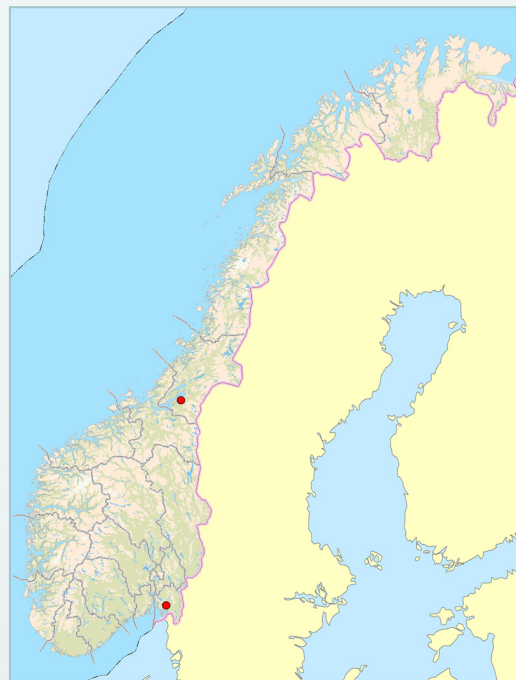
Fremmed art

Ips amitinus er en fremmed art og ble første gang funnet i 2002 i estiske båtlaster med ubarket grantømmer. Den er senere blitt funnet gjentatte ganger i tilsvarende båtlaster. Det er så langt ikke funnet reproduserende populasjoner i norsk skog, men arten har blitt funnet overvintrende en gang på et stort mellomlager for importtømmer. *I. amitinus* er en potensiell betydelig skadegjører på barskog, særskilt på gran.

Status

Risikovurdering 2012: Høy risiko (HI)

Kjente innførselspunkt til Norge

Kjennetegn

Ips amitinus er en nær slektning av stor granbarkbille (*I. typographus*) og dobbelttannet barkbille (*I. duplicatus*). Disse artene har alle fire 'tenner' bakerst på dekkvingene. *I. amitinus* ligner på begge artene og kan bare skilles sikkert fra disse ved bruk av mikroskop. De to andre artene i slekten *Ips* som finnes i Norge, skarptannet barkbille (*I. acuminatus*) og tolvttannet barkbille (*I. sexdentatus*), har henholdsvis tre og seks 'tenner' på hver dekkvinge. Lengden på *I. amitinus* varierer fra 3,5-4,8 mm, mens stor granbarkbille er 4,2-5,5 mm og dobbelttannet barkbille 3,5-4,0 mm lang. Lengdene er overlappende og er derfor ikke et godt artskjennetegn alene. *I. amitinus* skiller seg fra stor granbarkbille og dobbelttannet barkbille ved at den første sømmen på antennekøllen er rettlinjet, mens den er bueformet hos de to andre artene. Dekkvingenes punkter på mellomstripene (mellomrommene mellom de egentlige punktstripene) er mye kraftigere og mer regelmessig plassert hos *I. amitinus*. Kroppen er også mer sylindrisk formet. Gropa bak på dekkvingene er blank hos *I. amitinus* og dobbelttannet barkbille, mens den er matt hos stor granbarkbille. Dette henger sammen med at gropa hos stor granbarkbille har et mikromønster (microchaginerings) som gjør overflaten matt. Avstanden mellom og utformingen av de fire tennene hos *I. amitinus* og stor granbarkbille er omtrent like. Hos dobbelttannet barkbille er avstanden mellom 1. og 2. tann større enn mellom 2. og 3. tann. Avstanden mellom 1. og 2. tann er omtrent lik avstanden mellom 3. og 4. tann. I tillegg er 2. og 3. tann plassert på en felles litt opphøyet basis.

Utbredelse

I Norge er *I. amitinus* funnet flere ganger i importtømmer etter at arten først ble påvist i 2002. Funnene er gjort i laster med grantømmer importert fra Estland til

Sarpsborg. I 2007 ble barkebillearten også funnet i importert tømmer ved Skogn i Nord-Trøndelag. Hvorvidt arten har ankommet andre norske importthavner er ukjent.

I våre nærområder er arten utbredt i Finland nord til 63. breddegrad. Arten har ekspandert i Finland etter andre verdenskrig. Også i Russland har arten ekspandert og er utbredt i St. Petersburg-området nordover til Ladogasjøen. Arten er funnet i importtømmer i Sverige, men er ikke funnet etablert der. Også i Storbritannia er arten funnet i importert virke. *I. amitinus* er ikke funnet i Danmark. Ellers i Europa er *I. amitinus* funnet særlig i høyereliggende skog (1000 moh.) over hele det kontinentale Europa, østover til Ukraina. Det er også registrert et funn i Tunisia og et i den asiatiske delen av Tyrkia, men funnet i Tunisia kan ikke verifiseres.

Biologi

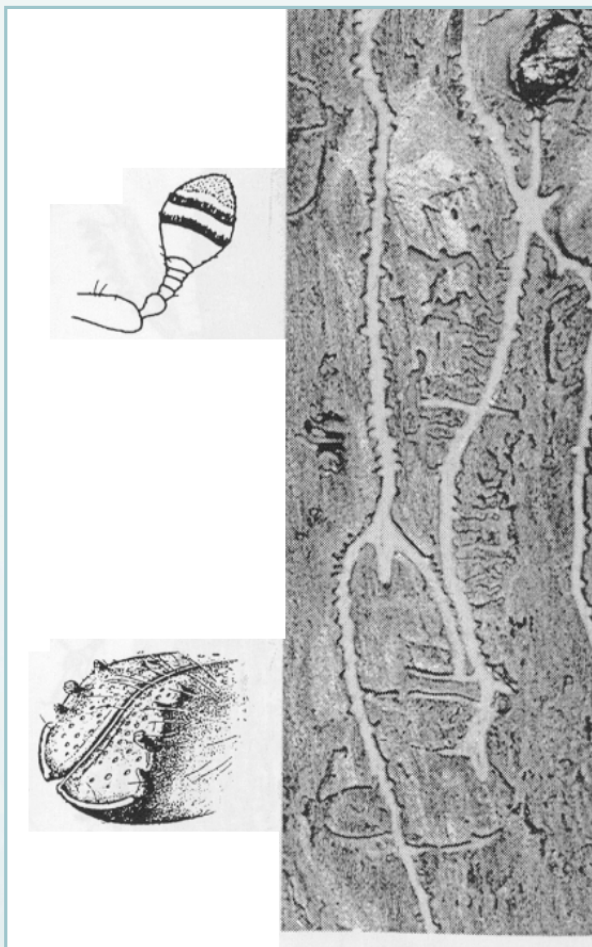
Ips amitinus er registrert som skadegjører i syv europeiske land. Hvordan arten vil opptre i Norge hvis den etablerer seg er ikke kjent. Siden arten finnes i våre nærområder, vil den trolig oppføre seg omtrent på samme måten hos oss. Vertstreet er gran (*Picea abies*), men den kan

Tekst og kartgrunnlag: Karl H. Thunes, Torstein Kvamme og Bjørn Økland, Norsk institutt for skog og landskap, Postboks 115, NO-1431 Ås.

E-post: karl.thunes@skogoglandskap.no

Foto side 1: Torstein Kvamme (Skog og landskap) og Karsten Sund (UIO).

Ips amitinus galleri (høyre), antenneklubbe (venstre over) og bakkropp (venstre under). Foto og tegning: Kari Heliövaara (Helsinki Universitet, Finland).

også leve i flere arter av furu (*Pinus sylvestris*, *P. cembra* og *P. mugo*). Angrep er også observert på edelgran (*Abies alba*) og lerk (*Larix decidua*). Utviklingen i Finland er omtrent den samme som hos stor granbarkbille. I Europa svermer billene etter overvintring i mai - juni. Hannene starter angrepet ved å bore seg inn i trær og hunnen følger etter og lager morganger hvor de legger egg. Det er særlig nylig døde og svekkede trær av mindre dimensjoner som angripes (vindfall, syke og døende), eller trær angrepet av stor granbarkbille. *I. amitinus* og dobbelttannet barkbille opptrer ofte som følgesart til stor granbarkbille.

Feromonene til *I. amitinus* er beslektet med feromonene til stor granbarkbille, og arten trekkes delvis til den siste artens luktstoffer. Utprøving av feromon beregnet på *I. amitinus* viser dårlig attraksjon. Den dårlige responsen på kommersielle feromoner kan skyldes dårlig kvalitet.

Bestandsstatus

Ips amitinus er bare kjent i Norge fra påvisninger på tømmer i importhavn og en gang overvintrende på et stort lager for importtømmer. Arten kan trolig etablere seg hos oss, men det finnes så langt ingen dokumentasjon på at det har skjedd. Det er nærliggende å tro at individer av *I. amitinus* har ankommet Norge flere ganger uten å bli observert, fordi import av tømmer fra områder hvor arten finnes har pågått over lang tid.

I. amitinus er morfologisk lik og har en atferd som minner om stor granbarkbilles, og artene opptrer gjerne sammen. Dette kan bety at arten kan ha blitt oversett.

Hvis *I. amitinus* etablerer seg og blir en del av norsk fauna, vil det være påliggende å overvåke og kontrollere arten på samme måte som man i dag gjør med stor granbarkbille. Alene er ikke *I. amitinus* antatt å være en alvorlig skadegjører. Utbrudd av stor granbarkbille kan imidlertid bli kraftigere og hyppigere ved nærvær av *I. amitinus*, noe som er dokumentert gjennom modelleringsforsøk.

Referanser

- Francke, W., Sauerwein, P., Vité, J. P. og Klimetzek, D. 1980. The pheromone bouquet of *Ips amitinus*. Naturwissenschaften 67: 147.
- Koponen, M. 1975. Distribution of *Ips amitinus* in Finland in 1950-1973. Annales Entomologici Fennici 41: 65-69.
- Kvamme, T., Thunes, K. og Økland, B. 2003. Insekter innført ved tømmerimport. I: Thunes, K. (red.) Insekter, sopp og karplanter innført til Norge ved tømmerimport fra Russland og Baltikum 2002. Aktuelt fra Skogforsk 4/03: 15-20.
- Lieutier, J., Day, K. R., Battisti, A., Grégoire, J. -C. og Evans, H. F. 2004. Bark and wood boring insects in living trees in Europe, a synthesis. Kluwer Academic Publishers.
- Økland, B., Kvamme, T. og Thunes, K. 2004. Tømmerimport og innføring av insekter. Glimt fra Skogforskningen 2/2004.
- Økland, B., Kvamme, T. og Wollebæk, G. 2005. Ny barkbilleart funnet overvintrende. Skogeieren 10: 30-31.
- Økland, B. og Skarpaas, O. 2006. Risikovurdering av *Ips amitinus* ved Tømmerimport. Sannsynlighet for Introduksjon og Effekt på Barkbilleutbrudd. Oppdragsrapport fra Skog og Landskap 07/2006.
- Økland, B. og Skarpaas, O. 2008. Draft pest risk assessment report on the small spruce bark beetle, *Ips amitinus*. Commissioned report from Norwegian Forest and Landscape Institute 10/2008.
- Pfeffer, A. 1995. Zentral- und westpaläarktische Borken- und Kernkäfer. Pro Entomologia c/o Naturhistorisches Museum Basel.
- Stauffer, C., og Zuber, M. 1998. *Ips amitinus* var. *montana* (Coleoptera, Scolytidae) is synonymous to *Ips amitinus*: a morphological, behavioural and genetic re-examination. Biochemical Systematics and Ecology 26: 171-183.
- Thunes, K., Kvamme, T. og Økland, B. 2004. Insekter innført ved tømmerimport. In: Økland, B. (red.), Sopp, Insekter og karplanter innført til Norge ved tømmerimport fra Russland og Baltikum. Aktuelt fra Skogforsk 5/04: 17-24.
- Wood, S. L. 1982. The bark and ambrosia beetles of North and Central America (Coleoptera: Scolytidae), a taxonomic monograph. Great Basin Naturalist Memoirs 6: 1-1358.

Lenker

www.eppo.org/QUARANTINE/insects/Ips_amitinus/IPSXAM_ds.pdf